

Aan de gemeenteraad
van de gemeente Deventer
Postbus 5000
7400 GC Deventer

Datum
25 juni 2019

Ons kenmerk
3114713500/CONCEPT

Geachte leden van de raad,

Graag bieden wij u hierbij ons accountantsverslag aan met betrekking tot de controle van de jaarrekening 2018 van de gemeente Deventer. Deze rapportage beschrijft op hoofdlijnen onze controleaanpak en de belangrijkste aangelegenheden die wij tijdens onze controle in overweging hebben genomen. Wij zijn van mening dat de reikwijdte van onze werkzaamheden en de resultaten daarvan een deugdelijke basis vormen voor ons oordeel over de jaarrekening 2018 van de gemeente Deventer.

De jaarrekening 2018 van de gemeente Deventer geeft een getrouw en rechtmatig beeld

De jaarrekening 2018 is opgesteld onder verantwoordelijkheid van het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Deventer. Bij deze jaarrekening zijn wij voornemens op 26 juni 2019 een goedkeurende controleverklaring voor zowel getrouwheid als rechtmatigheid te verstrekken.

Wij bespreken onze bevindingen met de auditcommissie

Wij hebben de inhoud van deze rapportage afgestemd met de auditcommissie, de portefeuillehouder financiën, de concerncontroller en de betrokken medewerkers team finance & control.

Graag danken wij u en uw medewerkers voor de medewerking die wij hebben ervaren tijdens onze controle.

Hoogachtend,

Deloitte Accountants B.V.

N.R. Fritz RA

Op alle opdrachten verricht door Deloitte zijn de 'Algemene Voorwaarden Dienstverlening Deloitte Nederland, mei 2018' gedeponeerd bij de Kamer van Koophandel onder nummer 24362837 van toepassing.

Deloitte Accountants B.V. is ingeschreven in het handelsregister van de Kamer van Koophandel te Rotterdam onder nummer 24362853. Deloitte Accountants B.V. is a Netherlands affiliate of Deloitte NWE LLP, a member firm of Deloitte Touche Tohmatsu Limited.

Inhoudsopgave

Bestuurlijke samenvatting controle 2018	4
Inleiding	8
De financiële positie van uw gemeente	12
Belangrijkste bevindingen uit onze controle	16
Interne beheersing	25
Overige aangelegenheden	28
Bijlagen	30

Bestuurlijke samenvatting controle 2018

Bestuurlijke samenvatting controle 2018

Conclusies jaarrekeningcontrole 2018

Getrouwheid en rechtmatigheid	<ul style="list-style-type: none"> • Voornemens een goedkeurende controleverklaring te verstrekken op 26 juni 2019 voor de getrouwheid en rechtmatigheid. • Gehanteerde materialiteit voor fouten en onzekerheden bedraagt € 4.210.000 respectievelijk € 12.630.000 	Slide 9
Financiële positie	<ul style="list-style-type: none"> • Financiële positie ultimo 2018 is afgenomen ten opzichte van 2017. • De afname van de financiële positie wordt mede veroorzaakt doordat de resultaten van de verlieslatende grondexploitaties zijn gedaald met €2.629.661. • Het weerstandsvermogen bedraagt € 17,3 miljoen. Deze weerstandscapaciteit is hoger dan de door de gemeente onderkende risico's van € 14,4 miljoen. De ratio weerstandsvermogen bedraagt ultimo 2018 1,2 (2017: 0,9). Op basis van de binnen de gemeentesector gehanteerde classificatie is de weerstandsratio als voldoende te kwalificeren. Wel zien wij vanuit landelijke ontwikkelingen dat in de toekomst het weerstandsvermogen onder druk kan komen te staan door de oplopende tekorten in het sociaal domein. 	Slide 13
Interne beheersing	<ul style="list-style-type: none"> • Op basis van onze tussentijdse en jaareinde controlewerkzaamheden hebben wij vastgesteld dat de interne beheersingsomgeving van de gemeente Deventer in de basis op orde is. In 2018 zijn wederom verbeteringen doorgevoerd om de kwaliteit van de interne beheersing verder te versterken. • Wij kunnen niet (volledig) steunen op de IT-omgeving en hebben daarom extra gegevensgerichte werkzaamheden verricht, waaronder detailcontroles. • Wij stellen vast dat het proces van totstandkoming van de jaarrekening van voldoende niveau is met uitzondering van de grondexploitatie. 	Slide 26
Kwaliteit verslaggeving	<ul style="list-style-type: none"> • Wij hebben het door het management toegepaste proces met betrekking tot belangrijke verslaggevingspraktijken geëvalueerd en hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd. Indien nodig, hebben wij specialisten betrokken bij het beoordelen van de toepassing van de juiste methodiek, de aannames, de berekeningen en de consistente toepassing van de betrokken modellen en/of de van toepassing zijnde financiële verslaggeving. Wij zijn van mening dat de verslaggevingspraktijken en de toegepaste inschattingen valide zijn en consistent worden gebruikt. • De kwaliteit van de toelichtingen en analyses ten opzichte van de begroting kan op onderdelen nog verder toenemen door hieraan een meer inhoudelijke oorzaakanalyse toe te voegen (waardoor is de afwijking ontstaan en waardoor was de afwijking niet eerder voorzien c.q. te rapporteren?). 	Slide 17

Bestuurlijke samenvatting controle 2018

Conclusies jaarrekeningcontrole 2018

Grondexploitatie

- De grondexploitaties zijn deugdelijk geactualiseerd en bijgesteld en geven een getrouw beeld van de boekwaarde en verwachte resultaten.
- Uit de actualisaties per ultimo 2018 van de nog te maken kosten en nog te realiseren opbrengsten blijkt een tekort van in totaal € 46,3 miljoen negatief op contante waarde (2017: € 45,3 miljoen negatief).
- Deze daling wordt voornamelijk veroorzaakt door gevolg van hogere civiele kosten voor het bedrijvenpark A1 alsmede het effect van de verbreding van A1.
- Het controleproces van het grondbedrijf is niet effectief en efficiënt verlopen. Wij hebben u voorgaande jaren en in de boardletter 2018 geadviseerd verbetermaatregelen te treffen die zich hoofdzakelijk richten op aandacht voor een tijdig, compleet balansdossier waarin schattingen zijn gebaseerd op actuele onderbouwende specificaties. Wij hebben helaas moeten constateren dat in lijn met voorgaande jaren hier geen opvolging is gegeven ondanks de tussentijdse gemaakte afspraken met de directie.

[Slide 18](#)

Sociaal domein

- Landelijk zien wij vrijwel alle gemeenten worstelen met volumegroei in de jeugdzorg. In 2017 is er € 23,6 miljoen uitgegeven aan jeugdzorg, in 2018 is dit verminderd tot € 19,0 miljoen. Dit betreft een daling van 19,5%. Deze daling wijkt af van het landelijk gemiddelde waar wij grote stijgingen zien.
- De daling wordt hoogst waarschijnlijk verklaard door het effect van de ingezette transformatie waarin resultaatsturing, doen wat nodig is en samenwerking belangrijke uitgangspunten zijn.
- Door het college wordt gewerkt aan de transformatie van het sociaaldomein om zo de toekomstige bestendigheid van het sociaal domein binnen de gemeente te kunnen blijven waarborgen.

[Slide 21](#)

Belangrijkste actiepunten voor boekjaar 2019

Grondexploitatie	<ul style="list-style-type: none"> • Op basis van onze tussentijdse en jaareinde controlewerkzaamheden hebben wij vastgesteld dat de vastleggingen van deze interne procedures en de beoordeling van het schattingsproces sterker moeten qua aard, reikwijdte en diepgang. Wij adviseren u nogmaals maatregelen te treffen die zich hoofdzakelijk richten op aandacht voor een tijdig, compleet balansdossier waarin schattingen zijn gebaseerd op actuele onderbouwende specificaties inclusief toelichtingen. • Conform de wettelijke bepalingen moet het faciliterend grondbedrijf jaarlijks worden geactualiseerd. Bij de afgelopen jaarrekeningcontrole was deze het bedrijvenpark A1 niet (tijdig) voorhanden wat in meerdere gevallen heeft geleid tot correcties in de jaarrekeningen. Wij adviseren u voor de jaarrekening 2019 een deugdelijke en tijdige actualisatie uit te voeren gebaseerd op actuele onderbouwende specificaties en referenties. 	Slide 18
Aanbestedingen	<ul style="list-style-type: none"> • Voor EU-aanbestedingen het op basis van een jaarlijks geraamde inkoopbehoefte en een actueel contractregister vooraf (preventief) vaststellen dat de voorgenomen inkopen plaatsvinden volgens de juiste aanbestedingsprocedure en hierop interne controle uitvoeren. • Tijdens onze interim-controle 2018 hebben wij vastgesteld dat hier in een aantal opzichten invulling aan is gegeven, bijvoorbeeld door het verder centraliseren van de aanwezige contracten. Daarnaast besteed u aandacht aan het bewustzijn bij de budgethouders van het belang van de Europese aanbestedingsregels. Tegelijkertijd stellen wij vast dat de contracten worden vastgelegd in een zaaksysteem en dat er nog geen sprake is van een contractenregister die een signalerende functie heeft van contracten die bijna aflopen. 	Slide 26
Algemene IT-beheersingsmaatregelen	<ul style="list-style-type: none"> • In 2018 is een (behoorlijk) aantal beheersmaatregelen in gang gezet die in een aantal gevallen nog geïmplementeerd moeten worden. Een voorbeeld hiervan is het implementeren van een monitoringsysteem (Big Brother) op hoge rechten accounts. • Wij adviseren het college de interne beheersings-maatregelen betreffende de geautomatiseerde gegevenswerking in het kader van het optimaliseren van een voldoende betrouwbare en continue werking van de IT-omgeving verder door te ontwikkelen. 	Slide 26

Inleiding

Inleiding

Onze belangrijkste bevindingen

Wij zijn voornemens een goedkeurende controleverklaring bij de jaarrekening 2018 te verstrekken

Wij hebben onze controle van de jaarrekening 2018 van gemeente Deventer uitgevoerd en wij zijn voornemens een goedkeurende controleverklaring voor zowel getrouwheid als rechtmatigheid te verstrekken bij deze jaarrekening.

Geen feitelijke niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot het vermogen en het resultaat

Wij hebben tijdens onze controle geen niet-gecorrigeerde feitelijke afwijkingen geïdentificeerd groter dan onze rapporteringsdrempel die van invloed zijn op het vermogen of het resultaat van de gemeente.

Geen feitelijke niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot rechtmatigheid, met uitzondering de onzekerheden in de bestedingen sociaal domein, de EU-aanbestedingen (voor de in 2012 en eerder afgesloten contracten) alsmede de onvolledige winstname in de grondexploitatie

De in de jaarrekening verantwoorde baten, lasten en balansmutaties over 2018 zijn in alle van materieel belang zijnde aspecten rechtmatig tot stand gekomen in overeenstemming met de begroting en met de in de relevante wet- en regelgeving opgenomen bepalingen, zoals opgenomen in het controleprotocol inclusief normenkader 2018 zoals dit op 24 januari 2018 door de gemeenteraad is vastgesteld.

De begrotingsoverschrijdingen zijn in de jaarrekening voldoende toegelicht en wegen niet mee in ons oordeel.

Wij hebben tijdens onze controle geen niet-gecorrigeerde feitelijke afwijkingen geïdentificeerd groter dan onze rapporteringsdrempel die van invloed zijn op het vermogen of resultaat van de gemeente, met uitzondering de onzekerheden in de bestedingen sociaal domein (zoals vermeld op de volgende bladzijde) en de EU-aanbestedingen (voor de in 2012 en eerder afgesloten contracten).

Wij zijn voornemens een goedkeurende controleverklaring bij de jaarrekening 2018 te verstrekken.

De onzekerheden van € 10,3 miljoen van de PGB- en ZIN-bestedingen vallen binnen de tolerantie van € 12,6 miljoen en hebben geen invloed op de strekking van de controle-verklaring.

Onzekerheden in de PGB-bestedingen

De Persoons Gebonden Budget (PGB)-bestedingen zijn door uw gemeente (verplicht) belegd bij de Sociale Verzekeringsbank (SVB). De accountant van de SVB heeft vanwege rechtmatigheidsafwijkingen een controleverklaring met beperking bij de verantwoordingen 2018 verstrekt.

Het ontbreken van voldoende en geschikte controle-informatie over de prestatielevering (getrouwheid) voor de verantwoorde PGB-bestedingen in de jaarrekening 2018 leidt tot een onzekerheid in onze controle voor de getrouwheid en de rechtmatigheid van in totaal € 5,3 miljoen. Naast deze onzekerheden resteren er onzekerheden in de zorg in natura van in totaal € 5,0 miljoen als gevolg van het ontbreken van toereikende onderbouwingen van de zorgaanbieders.

Deze onzekerheden tezamen vallen binnen de goedkeurings-tolerantie voor onzekerheden van € 12,6 miljoen, en heeft daarom geen invloed op de strekking van de controle-verklaring bij de jaarrekening 2018.

Het (verplichte) overzicht van controleverschillen groter dan de rapportagetolerantie treft u aan in de bijlagen A1 en A2 van deze rapportage.

Geen feitelijke niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot SiSa

Wij hebben geen controleverschillen (fouten en/of onzekerheden) in de verantwoorde informatie in de SiSa-bijlage 2018 geconstateerd.

Geen feitelijke niet-gecorrigeerde controleverschillen geïdentificeerd met betrekking tot de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT)

Wij hebben tijdens onze controle geen niet-gecorrigeerde feitelijke afwijkingen geïdentificeerd groter dan onze rapporteringsdrempel die van invloed zijn op de WNT.

Onze opdracht is ongewijzigd uitgevoerd

Met de opdrachtbevestiging van 16 oktober 2018 heeft u ons opdracht gegeven tot het controleren van de jaarrekening 2018. Naast de opdrachtbevestiging zijn bepalend (geweest) voor onze controle:

- Het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado).
- De Controleverordening gemeente Deventer (op grond van artikel 213 van de Gemeentewet).
- Het door de gemeenteraad op 24 januari 2018 vastgestelde normenkader 2018.

De reikwijdte van onze controle staat omschreven in de opdrachtbevestiging en is nader omschreven in het auditplan. Er is gedurende het verloop van de controle op geen enkele wijze sprake geweest van een beperking of wijziging in de reikwijdte van onze controle. Wij achten de reikwijdte van onze controle voor 2018 voldoende voor de doelstelling van onze controle.

Wij zijn onafhankelijk van de gemeente Deventer

Ons zijn geen relaties bekend tussen Deloitte Accountants B.V. en haar zuster- en/of dochterondernemingen of de memberfirms van Deloitte Touche Tohmatsu Limited en hun respectievelijke zuster- en/of dochterondernemingen en de gemeente, die naar ons professionele oordeel mogelijk van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid.

Onze volledige onafhankelijkheidsbevestiging is te vinden in bijlage C bij deze rapportage.

Er zijn geen belangrijke wijzigingen in de verslaggevingsregels

Significante verslaggevingsgrondslagen en de toepassing hiervan zijn zeer belangrijk voor de presentatie van de financiële positie en de resultaten van de gemeente. Daarnaast vereisen zij van het management het toepassen van oordeelsvorming ten aanzien van moeilijke, subjectieve en complexe posities, vaak vanwege de noodzaak om inschattingen te moeten maken over het effect van zaken die inherent onzeker zijn.

De belangrijkste verslaggevingsgrondslagen van de gemeente zijn uiteengezet in de toelichting in de jaarrekening 2018.

Wij hebben het door het management toegepaste proces voor de totstandkoming van de jaarrekening geëvalueerd en hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd. Indien nodig, hebben wij specialisten betrokken bij het beoordelen van de toepassing van de juiste methodiek, de aannames, de berekeningen en de consistente toepassing van de betrokken modellen en/of de van toepassing zijnde financiële verslaggeving. Wij zijn van mening dat de verslaggevingspraktijken en de toegepaste inschattingen redelijk zijn en consistent worden gebruikt.

Onvolledige winstname grondexploitatie

In de Notitie Grondexploitatie van de commissie BBV is aangegeven op welke wijze rekening gehouden moet worden met tussentijds winst nemen bij positieve grondexploitatie-complexen.

Bij het stelsel van baten en lasten zoals geformuleerd in het Besluit Begroting en Verantwoording (BBV) zijn het toerekeningbeginsel, het voorzichtigheidsbeginsel en het realisatiebeginsel essentiële uitgangspunten. Baten en lasten – en het daaruit vloeiende resultaat – moeten worden toegerekend aan de periode waarin deze zijn gerealiseerd. Bij meerjarige projecten betekent dit dat (de verwachte) winst niet pas aan het eind van het project als gerealiseerd moet worden beschouwd, maar gedurende de looptijd van het project tot stand komt en ook als zodanig moet worden verantwoord. Het verantwoorden van tussentijdse winst is daarmee geen keuze maar een verplichting die voortvloeit uit het realisatiebeginsel. Bij het bepalen van de tussentijdse winst is het wel noodzakelijk de nodige voorzichtigheid te betrachten.

Uw gemeente heeft deze voorzichtigheid toegepast door geen winst te nemen op de complexen Vijfde Hoek en Eikendal aangezien de complexen nog meerdere jaren lopen en inherent hieraan onzekerheden bestaan over de toekomstige uitgaven en opbrengsten. Deze (macro) ontwikkelingen betreffen echter projectspecifieke risico's en mogen niet worden meegenomen in de berekening van een eventuele winstname. Wanneer deze macro onzekerheden buiten beschouwing gelaten worden dient op de complexen Eikendal en de Vijfde Hoek gezamenlijk € 426.797 aan winst te worden genomen.

Aangezien deze correctie niet is doorgevoerd hebben wij deze meegenomen als controleverschil. Gezien de omvang van de niet gecorrigeerde afwijkingen heeft dit geen effect op de strekking van de controleverklaring

Wij hebben de jaarrekeningcontrole 2018 uitgevoerd met inachtneming van de volgende toleranties, zoals opgenomen in het vastgestelde controleprotocol:

- Voor fouten bedraagt de tolerantie 1% van het totaal van de lasten inclusief toevoegingen aan de reserves: **€ 4.210.000**
- Voor onzekerheden bedraagt de tolerantie 3% van het totaal van de lasten inclusief toevoegingen aan de reserves: **€ 12.630.000**
- Als rapportagetolerantie voor fouten en onzekerheden hebben wij een bedrag van **€ 421.000** gehanteerd.

De financiële positie van uw gemeente

De financiële positie van uw gemeente

In dit hoofdstuk geven wij op hoofdlijnen een samenvatting van de ontwikkelingen in het vermogen en het resultaat van uw gemeente

De vermogenspositie van uw gemeente is ten opzichte van 2017 licht afgenomen

Het BBV, de verslaggevingsregels voor gemeenten, maakt een duidelijk en expliciet onderscheid tussen resultaatbepaling en -bestemming. Alle baten en lasten dienen via het overzicht van baten en lasten in de jaarrekening te lopen. Gemeenten mogen geen baten of lasten rechtstreeks in het eigen vermogen muteren.

De mutaties in het eigen vermogen vinden plaats door middel van de resultaatbestemming. Het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten 2018 bedraagt € 2,1 miljoen nadelig. Per saldo is tussentijds € 8,7 miljoen aan de reserves onttrokken, zodat het uiteindelijk gerealiseerde resultaat over 2018 circa € 6,6 miljoen voordelig bedraagt. Dit resultaat is afzonderlijk vermeld onder het eigen vermogen in de balans.

De omvang van het eigen vermogen bedraagt ultimo 2018 circa 16,0% van het balanstotaal (2017: circa 17,5% van het balanstotaal). In het hiernavolgende overzicht hebben wij de ontwikkeling van het eigen vermogen opgenomen.

Eigen vermogen (in € 1.000)	2018	2017	2016	2015
Eigen vermogen per 1 januari	76.204	77.162	74.788	85.492
Tussentijdse resultaatbestemming	-8.695	-5.464	856	-13.040
Gerealiseerd resultaat	6.562	4.056	1.969	2.336
Gerealiseerde totaalsaldo baten en lasten	-2.133	-1.408	2.825	-10.704
Eigen vermogen per 31 december	74.069	76.204	77.162	74.788

Saldo baten en lasten

Het feitelijke saldo van baten en lasten in een jaar is weergegeven als het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten. Daarnaast kent de gemeente ook het gerealiseerde resultaat. Dit is het gerealiseerde totaalsaldo van baten en lasten plus of min de tussentijdse resultaatbestemmingen. Deze bestemmingen bestaan uit de in de loop van het jaar gedane onttrekkingen uit reserves minus de tussentijdse stortingen in de reserves. De stortingen in dan wel onttrekkingen aan reserves vinden plaats op basis van door de gemeenteraad genomen besluiten. Het gerealiseerde resultaat is dus mede het gevolg van de politieke besluitvorming.

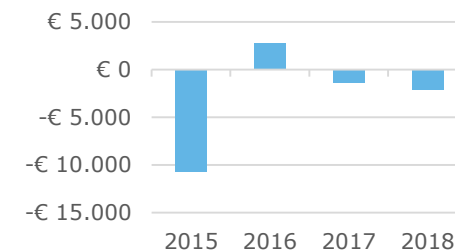
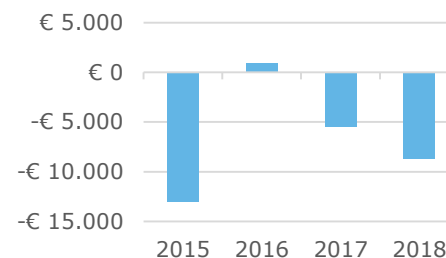
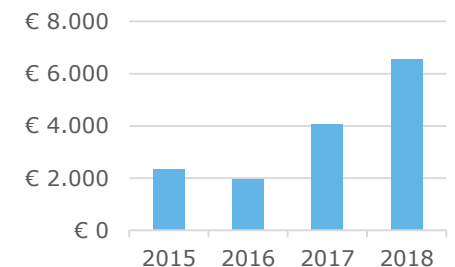
Exploitatieresultaat (x € 1.000)

Totale baten	364.874	
Totale lasten	-/- 367.007	
Gerealiseerd saldo van baten en lasten		-2.133
Af: stortingen in reserves	-/- 54.008	
Bij: onttrekkingen aan reserves	62.703	
Saldo mutaties reserves		-/- 8.695
Gerealiseerd resultaat		6.592

De exploitatie over 2018 laat een nadelig gerealiseerd saldo van baten en lasten van € 2,1 miljoen zien, ten opzichte van een begroot nadelig saldo van circa € 9,6 miljoen. Dit is een voordeel van circa € 7,5 miljoen. Hier staat ten opzichte van de begroting een nadeel op de mutaties in reserves tegenover van € 0,9 miljoen. Per saldo is sprake van een voordeel ten opzichte van de begroting 2018 van € 6,6 miljoen. Het belangrijkste verschil ten opzichte van de begroting betreft de lagere uitgaven jeugdhulp dan begroot (€ 2,3 miljoen voordelig).

Voor een meer gedetailleerd overzicht van en een nadere toelichting op de afwijkingen ten opzichte van de begroting verwijzen wij u naar de toelichtingen per programma zoals opgenomen in de jaarrekening 2018

In het hoofdstuk 'Belangrijkste bevindingen uit onze controle' van het accountantsverslag gaan wij nader in op de verschillen tussen de begrote en werkelijke lasten in het kader van begrotingsrechtmatigheid.

Saldo baten en lasten (in € 1.000)**Mutaties in reserves (€ 1.000)****Gerealiseerd resultaat (in € 1.000)**

Uw weerstandscapaciteit is gestegen

Het weerstandsvermogen betreft de relatie tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit vanwege ingeschatte risico's.

De door uw gemeente berekende beschikbare weerstandscapaciteit (voor de samenstelling hiervan verwijzen wij naar paragraaf weerstandsvermogen en risicomanagement in uw jaarverslag 2018) bedraagt € 17,3 miljoen (2017: € 13,9 miljoen). Er is dus sprake van een toename van de beschikbare weerstandscapaciteit ultimo 2018 ten opzichte van 2017. Deze stijging wordt voornamelijk veroorzaakt door de ophoging van specifieke weerstandsreserve.

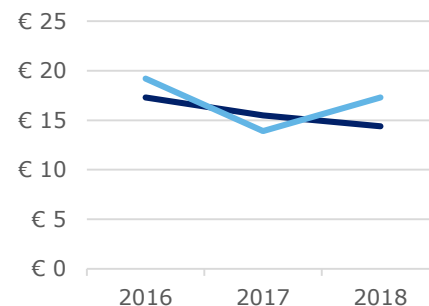
De inventarisatie van de risico's die in paragraaf weerstandsvermogen en risicomanagement van het jaarverslag is opgenomen, geeft een indicatie van de financiële omvang van de belangrijkste (specifieke) risico's, inclusief een kans inschatting van het zich voordoen van het geïdentificeerde risico, om zo de benodigde weerstandscapaciteit te kunnen bepalen. Daarbij heeft het college een doorlopend inzicht gegeven in de grootste risico's (qua financiële impact en kans) voor uw gemeente, en is vermeld welke risico's zijn verdwenen en/of nieuw zijn geïdentificeerd. Ook is een inhoudelijke toelichting gegeven op nieuw gedefinieerde en gewijzigde risico's in de top van de grootste risico's.

Hieruit volgt een gekwantificeerd bedrag aan benodigde weerstandscapaciteit van afgerond € 14,4 miljoen (2017: € 15,5 miljoen). Ten opzichte van 2017 is zodoende sprake van een daling van de gekwantificeerde risico's met per saldo € 1,1 miljoen. Deze daling wordt voornamelijk veroorzaakt door een lager risico Verbreding A1 (is verliesvoorziening geworden).

Door de toegenomen beschikbare weerstandscapaciteit en de afname van de benodigde weerstandscapaciteit leiden er per saldo toe dat de ratio van het weerstandsvermogen per eind 2018 gestegen is ten opzichte van 2017 en voldoende is gelet op de door het college onderkende risico's. De ontwikkeling van de beschikbare en benodigde weerstandscapaciteit in de afgelopen jaren is als volgt weer te geven:

Weerstandscapaciteit

(in miljoen)

Beschikbare weerstandscapaciteit Benodigde weerstandscapaciteit

Voor meer gedetailleerde informatie over (de ontwikkeling van) uw weerstandspositie verwijzen wij u naar paragraaf Weerstandsvermogen en risicomanagement in uw jaarverslag 2018.

Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Belangrijkste bevindingen uit onze controle

Algemeen

De grondslagen van de jaarrekening zijn aanvaardbaar

De belangrijkste verslaggevingsgrondslagen van uw gemeente zijn uiteengezet in de grondslagen voor waardering en resultaatbepaling zoals opgenomen in de jaarrekening 2018.

Wij hebben het door het college en de directie toegepaste proces met betrekking tot significante verslaggevingsaspecten geëvalueerd en hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd. Waar nodig hebben wij specialisten betrokken bij het beoordelen van de toepassing van de juiste methodiek, aannames, berekeningen en consistente toepassing van de betrokken modellen en/of de van toepassing zijnde financiële verslaggevingsvoorschriften.

Het jaarverslag is verenigbaar met de jaarrekening

De jaarstukken 2018 van uw gemeente bestaan uit:

- Het jaarverslag 2018 (programmaverantwoording en verplichte paragrafen).
- De jaarrekening 2018 (balans met toelichting, overzicht van baten en lasten in de jaarrekening met toelichting en de SiSa-bijlage).

In de programmaverantwoording (onderdeel "programma's") van het jaarverslag dient informatie te worden opgenomen met betrekking tot de vragen: wat hebben we gedaan, wat hebben we bereikt en wat heeft het gekost? De programmaverantwoording vormt samen met de verplicht voorgeschreven paragrafen (over o.a. weerstandsvermogen, bedrijfsvoering, etc.) het jaarverslag.

Op basis van Nederlandse wetgeving en de Nadere Voorschriften Controle- en Overige Standaarden (NVCOS) 720 is de accountant verplicht bepaalde werkzaamheden uit te voeren met betrekking tot het jaarverslag en de andere informatie die in de jaarstukken is opgenomen. Als onderdeel van dit vereiste hebben wij de volgende werkzaamheden uitgevoerd:

- Wij hebben vastgesteld dat het jaarverslag de vereiste informatie bevat op basis van artikel 24 lid 2, artikel 25 en artikel 26 BBV.
- Wij hebben, voor zover wij kunnen beoordelen, vastgesteld dat de verklaringen van het college van burgemeester en wethouders in het jaarverslag en de andere informatie zoals opgenomen in de jaarstukken verenigbaar zijn met de beweringen en verklaringen die in de jaarrekening zijn opgenomen.
- Wij hebben vastgesteld dat de verklaringen in het jaarverslag overeenstemmen met de resultaten van de uitgevoerde controlewerkzaamheden.

Evaluatie van de belangrijkste inschattingen van het management

Uw gemeente heeft voorzieningen gevormd voor verliezen, risico's of verplichtingen die hun oorsprong vinden in het huidige boekjaar of eerdere boekjaren, maar waarvan de (verwachte) uitgaven in de toekomst liggen.

Binnen de voorzieningen maakt u conform het BBV onderscheid naar voorzieningen voor 'verplichtingen, verliezen en risico's', ter 'egalisering van kosten' ('groot onderhoud'), en 'voor middelen van derden waarvan de bestemming gebonden is'.

Tijdens onze controle hebben wij geen tegenstrijdigheden tussen het jaarverslag en de jaarrekening geconstateerd.

Het jaarverslag en de jaarrekening zijn met elkaar verenigbaar.

Vooraf de voorzieningen voor verplichtingen, verliezen en risico's en de voorzieningen ter equalisering van kosten zijn naar hun aard gebaseerd op veronderstellingen en schattingen van het management en het college.

Zij schatten op basis van hun kennis van de gemeente en haar omgeving in wat het effect van de te voorziene risico's, verplichtingen en kosten zal zijn in de komende jaren en wat de omvang van de voorziening moet zijn.

Wij hebben voor deze gebieden het proces beoordeeld waarmee het management schattingsposten ontwikkelt, en hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd. Een en ander in de context van onze verklaring bij de jaarrekening als geheel en niet bedoeld om ons een oordeel te vormen over individuele schattingsposten. Indien nodig hebben wij specialisten ingeschakeld (bijv. taxateurs en belastingsspecialisten) bij het beoordelen van de toepassing van de juiste methodiek, de aannames, de berekeningen en de consistente toepassing van de betrokken modellen en/of de van toepassing zijnde financiële verslaggeving. Wij zijn van mening dat de verslaggevingspraktijken en de toegepaste inschattingen redelijk zijn en consistent worden gebruikt.

Grondexploitaties

De grondexploitaties zijn geactualiseerd

De veruit grootste balanspost met betrekking tot de onderhanden projecten betreft de post 'voorraden' (grondexploitaties). De risico's voor de grondexploitaties zijn in essentie terug te brengen tot drie P's:

- **Planning:** is de tijdsplanning van de projecten afgestemd op de (on)mogelijkheden in de markt? Immers, de marktbehoefte bepaalt welke projecten op welk moment te realiseren zijn.
- **Programmering:** in de afgelopen jaren hebben economische ontwikkelingen geleid tot belangrijke wijzigingen in vooral de woningbehoefte. Is er een kritische analyse gemaakt van de 'mix' van woningen (huur, koop, vrije kavels, appartementen, etc.) binnen de projecten in relatie tot de huidige marktvraag?

- **Prijs:** de verkoopprijzen van woningen en dus van grond hebben langere tijd onder druk gestaan. Is afgewogen welke prijzen kunnen worden gehandhaafd, rekening houdend met het risico dat gronden later of in het geheel niet worden afgenomen?

De 3 P's vormen de basis voor de actualisatie van de grondexploitaties zoals opgenomen in de jaarrekening 2018 en vermeld in de paragraaf 'Grondbeleid' van het jaarverslag 2018.

Bij onze beoordeling van de door de gemeente gehanteerde veronderstellingen voor actualisatie van de grondexploitaties, zijnde vooral de uitgangspunten voor de planning (fasering), de programmering, het prijsbeleid, maar ook de parameters voor kosten- en opbrengstenstijgingen en de gehanteerde rekenrente (renteomslagmethode), hebben wij het volgende in overweging genomen:

- Of de afzonderlijke veronderstellingen redelijk lijken, onderling afhankelijk en intern consistent zijn, en of ze redelijk lijken wanneer ze collectief of in samenhang met andere veronderstellingen worden beschouwd.
- Of de veronderstellingen in de markt de waarneembare veronderstellingen op passende wijze weerspiegelen; met andere woorden: is er consistentie met de algemene economische omgeving en de economische omstandigheden in/bij de gemeente?
- Of de veronderstellingen aansluiten op de (vastgestelde) plannen (besluiten) van de raad.
- Of de veronderstellingen consistent zijn met de ervaringscijfers van de gemeente (met andere woorden: is historische informatie representatief voor toekomstige situaties?).

Wij hebben voor deze gebieden het proces beoordeeld waarmee het management schattingsposten ontwikkelt, en hebben gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd, een en ander in de context van onze verklaring bij de jaarrekening als geheel.

Indien nodig hebben wij specialisten ingeschakeld bij het beoordelen van de toepassing van de juiste methodiek, de aannames, de berekeningen en de consistente toepassing van de betrokken modellen en/of de van toepassing zijnde financiële verslaggeving. Een en ander in de context van onze verklaring bij de jaarrekening als geheel en niet om ons een afzonderlijk oordeel te vormen over de grondexploitatie.

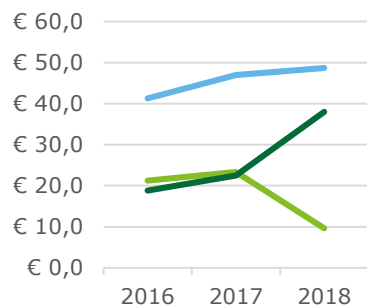
Wij zijn van mening dat de verslaggevingspraktijken en de toegepaste inschattingen valide zijn en consistent worden gebruikt.

De grondexploitaties zijn door de organisatie voor de jaarrekening 2018 opnieuw doorgerekend (geactualiseerd). Waar nodig zijn de verwachtingen bijgesteld, waarmee tevens is beoordeeld of het onderhanden werk in de jaarrekening op een juiste wijze is gewaardeerd en of er mogelijk een (aanvullende) verliesvoorziening moet worden getroffen.

Ultimo 2018 is op basis hiervan € 37,6 miljoen opgenomen in de voorziening negatieve plannen (2017: € 23,1 miljoen), om de naar verwachting niet meer met verkopen goed te maken kosten te dekken. De ontwikkeling van de voorziening ter dekking van 'negatieve plannen' (verliezen) in de afgelopen jaren is als volgt weer te geven:

Voorziening grondbedrijf

(in miljoen)

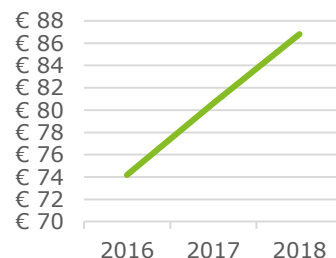
Bouwgronden in exploitatie
Facilitair grondbedrijf
Totaal

De stijging van zowel de voorziening alsmede de boekwaarde wordt voornamelijk veroorzaakt door de herrubricering van het faciliterend grondbedrijf.

Voor een nadere onderbouwing van de hoogte van de voorziening verwijzen wij u naar de paragraaf 'Grondbeleid' (paragraaf van het jaarverslag 2018), waar het college de belangrijkste complexen en de daarmee gepaard gaande risico's heeft toegelicht.

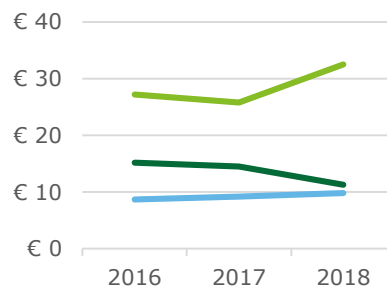
Totaal grexen

(boekwaarde in miljoen)

Belangrijkste projecten

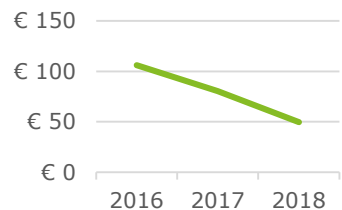
(boekwaarde in miljoen)

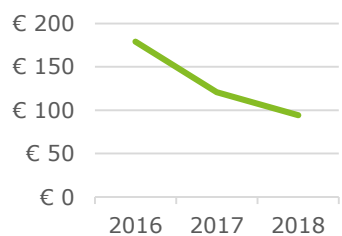
Bedrijvenpark A1
Eikendal
Steenbrugge

Uit de figuren hieronder blijkt een afname van de nog te maken kosten en te realiseren opbrengsten, onder andere door de gronduitgiften in 2018 alsmede de gerealiseerde kosten over 2018. De stijging van het verwachte tekort op contante waarde wordt voornamelijk veroorzaakt door gevolg van hogere civiele kosten voor het bedrijvenpark A1 alsmede het effect van de verbreding van A1.

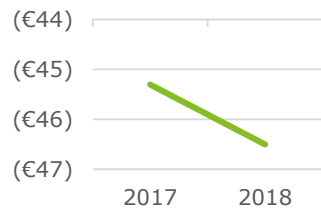
Nog te maken kosten (in miljoen)

Te realiseren opbrengsten (in miljoen)

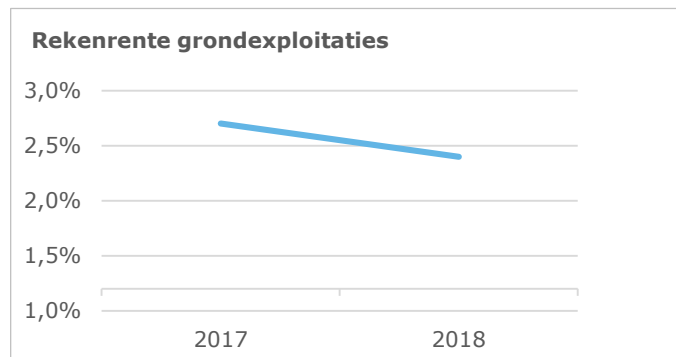

Resultaat (contante waarde in miljoen)

De rekenrente voor actualisatie grondexploitaties

De bij de actualisatie van de grondexploitaties gehanteerde rekenrente is berekend op basis van de voorschriften van de Commissie BBV en heeft zich over de afgelopen jaren als volgt ontwikkeld:

De daling in 2018 wordt voornamelijk veroorzaakt door het aantrekken van financiering in 2018 tegen de huidige lage marktrentes.

Overige bevindingen

Sociaal domein | Bestedingen

De PGB-bestedingen zijn (verplicht) belegd bij de Sociale Verzekeringsbank (SVB). De accountant van de SVB heeft een controleverklaring met beperking bij de PGB-verantwoordingen 2018 verstrekt.

Het ontbreken van voldoende en geschikte controle-informatie over de prestatielevering (getrouwheid) voor de verantwoorde PGB-bestedingen in de jaarrekening 2018 leidt tot een onzekerheid in onze controle voor de getrouwheid en de rechtmatigheid van in totaal € 5,3 miljoen. Naast deze onzekerheden resteren er onzekerheden in de zorg in natura van in totaal € 5,0 miljoen als gevolg van het ontbreken van toereikende onderbouwingen van de zorgaanbieders.

Deze onzekerheden tezamen vallen binnen de goedkeurings-tolerantie voor onzekerheden van € 12,6 miljoen, en heeft daarom geen invloed op de strekking van de controle-verklaring bij de jaarrekening 2018.

Sociaal domein | Landelijk beeld

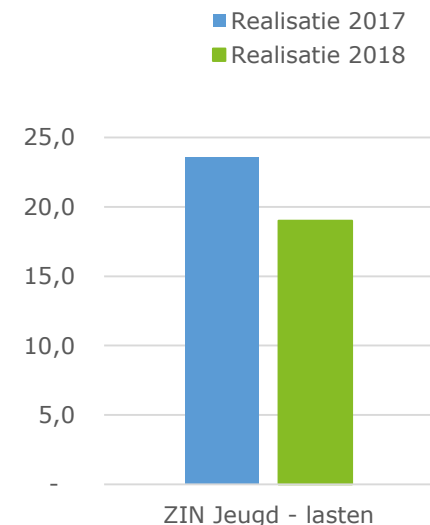
Landelijk zien wij vrijwel alle gemeenten worstelen met volumegroei in de jeugdzorg. In 2017 is er € 23,6 miljoen uitgegeven aan jeugdzorg, in 2018 is dit verminderd tot € 19,0 miljoen. Dit betreft een daling van 19,5%. Deze daling wijkt af van het landelijk gemiddelde waar wij grote stijgingen zien.

De daling wordt hoogst waarschijnlijk verklaard door het effect van de ingezette transformatie waarin resultaatsturing, doen wat nodig is en samenwerking belangrijke uitgangspunten zijn.

Door het college wordt gewerkt aan de transformatie van het sociaaldomein om zo de toekomstige bestendigheid van het sociaal domein binnen de gemeente te kunnen blijven waarborgen

Wij geven u ter overweging voor de vaststelling van de getrouwheid (inclusief prestatielevering) en de rechtmatigheid van de PGB-bestedingen 2018 verdere interne controle op te zetten en uit te voeren, om voor de jaarrekening 2019 de onzekerheden zoveel mogelijk weg te nemen.

Jeugdwet (in miljoen)

Begrotingsrechtmatigheid

Begrotingsoverschrijdingen zijn toegelicht in de jaarrekening

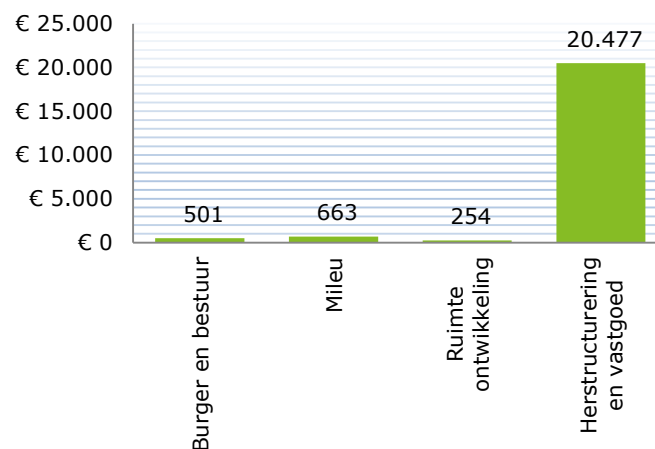
Naast de controle op de rechtmatige totstandkoming van de baten, lasten en balansmutaties in de jaarrekening 2018 hebben wij de begrotingsrechtmatigheid gecontroleerd. De toe te passen normen voor dit begrotingscriterium zijn gebaseerd op de artikelen 189, 190 en 191 van de Gemeentewet en moeten door de gemeenteraad zelf nader worden ingevuld en geconcretiseerd. Dit gebeurt door middel van de begroting en via de verordening op het financieel beheer ex artikel 212 van de Gemeentewet.

Het systeem van budgetbeheer en -bewaking moet waarborgen dat de baten en lasten binnen de begroting blijven en dat belangrijke wijzigingen of dreigende overschrijdingen tijdig worden gemeld aan de gemeenteraad, zodat deze tijdig (binnen het begrotingsjaar) een besluit kan nemen. Een systeem met onvoldoende waarborgen voor tijdige melding aan de gemeenteraad van budgetoverschrijdingen heeft het risico in zich dat inbreuk wordt gemaakt op het budgetrecht van de raad.

Het begrotingscriterium is verder verfijnd en uitgewerkt in de Kadernota 2018 van de Commissie BBV. Hieruit blijkt dat het overschrijden van de begroting altijd onrechtmatig is, maar niet in alle gevallen meeweegt in het accountantsoordeel. Deze kostenoverschrijdingen moeten dan wel goed herkenbaar in de jaarrekening zijn opgenomen.

In het kader van de begrotingsrechtmatigheid moet de accountant kijken naar de lastenoverschrijdingen per programma. Zoals blijkt uit de hierna opgenomen figuur zijn op vier programma's begrotingsoverschrijdingen op de lasten te constateren.

Verschil begrote en werkelijke lasten exclusief mutaties reserves (in € 1.000)

Wij verwijzen voor een inhoudelijke analyse van het onderdeel begrotingsrechtmatigheid naar paragraaf rechtmatigheid opgenomen in het jaarverslag 2018. Hiermee legt uw gemeente verantwoording af over de rechtmatigheid van de lasten over 2018.

Overige verantwoordings- en rapportageverplichtingen

Wij hebben geen fouten en/of onzekerheden in de SiSa-bijlage 2018 geconstateerd

De procedure die uw gemeente moet naleven bij de aanlevering van de bestanden aan het CBS is ten opzichte van vorig jaar niet wezenlijk gewijzigd. Uw gemeente dient in een vast, voorgeschreven stramien zeven documenten aan het CBS aan te leveren.

Wij hebben de SiSa-bijlage gecontroleerd op basis van de Nota verwachtingen accountantscontrole SiSa 2018. Hierbij evalueren wij de getrouwheid en de rechtmatigheid van de in de SiSa-bijlage verantwoorde gegevens (indicatoren).

Wij willen benadrukken dat u als gemeente zelf verantwoordelijk bent voor de volledigheid van de te verantwoorden indicatoren zoals opgenomen in de SiSa-bijlage. Indien een '0' is ingevuld, zijn wij bij uw organisatie nagegaan of deze '0' terecht is ingevuld. U hebt dit aan ons bevestigd.

De (verplichte) tabel met fouten en onzekerheden wat betreft de specifieke uitkeringen is opgenomen in bijlage B van dit accountantsverslag. Tijdens de controle hebben wij geen financiële fouten of onzekerheden geconstateerd.

Wij hebben geen fouten geconstateerd met betrekking tot de naleving van de Wet Normering Topinkomens (WNT)

De Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) is met ingang van 2013 van toepassing. Doelstelling van de wet is te verhinderen dat instellingen in de publieke en semipublieke sectoren rechte(n)s in staat zijn bovenmatige bezoldigingen toe te kennen.

Voor gemeenten geldt dat de gemeentesecretaris en de griffier als topfunctionaris worden aangemerkt.

De algemene bezoldiging voor een topfunctionaris mag voor 2018 niet meer bedragen dan € 189.000 per jaar.

Daarnaast dienen gemeenten de salarissen openbaar te maken van overige medewerkers (inclusief – wanneer aan bepaalde voorwaarden is voldaan – ingehuurd personeel) die een bezoldiging ontvangen boven deze norm. Ten slotte stelt de WNT een aantal overige eisen, zoals een maximale ontslagvergoeding voor topfunctionarissen van € 75.000.

In 2018 hebben wij geen overschrijdingen van de grensbedragen voor topfunctionarissen en overige medewerkers geconstateerd.

Wij hebben geen fouten geconstateerd met betrekking tot de naleving van de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector (WNT) en/of de publicatieverplichtingen van de WNT.

Frauderisicoanalyse

De beoordeling door het college van burgemeester en wethouders van het risico van materiële fouten in de jaarrekening als gevolg van fraude of van een overtreding van wet- en regelgeving

Het college van burgemeester en wethouders is primair verantwoordelijk voor het voorkomen en ontdekken van fraude en voor de naleving van wet- en regelgeving. Recente ontwikkelingen laten zien dat de handhaving van anticorruptiewetgeving aan globalisering onderhevig is, waardoor ook gemeenten in toenemende mate te maken krijgt met anticorruptieregels.

Als onderdeel van onze controle hebben wij het college verzocht inzicht te geven in de eigen inschatting van het risico dat de jaarrekening een materiële afwijking zou kunnen bevatten als gevolg van fraude of van het overtreden van wet- en regelgeving (corporate compliance), inclusief de aard, omvang en frequentie van deze inschattingen, het proces dat het college en management daarbij hanteren, alsook de communicatie daarover met het personeel en met de auditcommissie. Tijdens deze gesprekken heeft het college aangegeven zich bewust te zijn van frauderisico's, waaronder het belang van corporate compliance en de analyse van corruptievraagstukken. Hierbij heeft het college ook voorbeelden gegeven van de manier waarop het deze beheerst.

Een belangrijke beheersingsmaatregel die het college heeft getroffen is het uitvoeren van periodieke interne controle op de wat betreft omvang en financiële risico's belangrijkste processen. Daarnaast heeft het college begin 2019 de interne frauderisicoanalyse geactualiseerd. Wij onderschrijven het blijvende belang van beide beheersmaatregelen.

Voor een verdere doorontwikkeling van de frauderisicoanalyse adviseren wij het college om inzicht te geven in de materiële kwetsbaarheden binnen de gemeente en hoe hierop door het college wordt ingespeeld. Het is belangrijk de geactualiseerde frauderisicoanalyse jaarlijks te blijven delen en bespreken met de auditcommissie. Op deze wijze vormt het periodiek actualiseren ervan een zichtbaar en vast onderdeel van de interne beheersingsomgeving inclusief de communicatie hierover met het toezichthoudend orgaan.

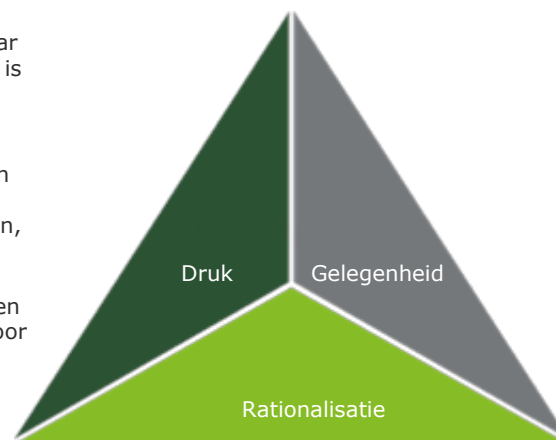
Geen wijzigingen in onze initiële inschatting van het frauderisico en geen aanwijzingen voor fraude

De primaire verantwoordelijkheid voor het voorkomen en detecteren van fraude berust bij het college van burgemeester en wethouders, inclusief het invoeren en onderhouden van interne-beheersingsmaatregelen met betrekking tot de betrouwbaarheid van de financiële verslaggeving, de werking en de efficiency van de bedrijfsvoering en de naleving van de van toepassing zijnde wet- en regelgeving. Als accountant verkrijgen wij een redelijke, maar geen absolute zekerheid dat de jaarrekening als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fraude of fouten.

Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing. Onze controle is uitgevoerd met een hoge maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle fouten en fraudes hebben ontdekt.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel-kritisch uitgevoerd en professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Vanuit de frauderisicoanalyse van de gemeente Deventer en onze controlewerkzaamheden hebben wij geen signalen voor (mogelijke) fraude verkregen.

Interne beheersing

Interne beheersing

De belangrijkste bevindingen voor de interne beheersing vanuit de controle van het boekjaar 2018

Managementletter 2018, toegespitst op de interne (financiële) beheersing

Als onderdeel van de jaarrekeningcontrole hebben wij in het najaar van 2018 een interim-controle uitgevoerd. Deze interim-controle is primair gericht op de opzet, het bestaan en de werking van maatregelen van administratieve organisatie en interne beheersing (AO/IB), voor zover van belang voor onze controle op de betrouwbaarheid en rechtmatigheid van de in de jaarrekening opgenomen gegevens.

De bevindingen naar aanleiding van deze controle hebben wij opgenomen in onze boardletter 2018 aan de gemeenteraad d.d. 29 november 2018. Onderstaand hebben wij in samenvattende vorm onze belangrijkste bevindingen opgenomen.

Interne beheersingsomgeving van de gemeente Deventer is in de basis op orde. In 2018 zijn wederom verbeteringen doorgevoerd om de kwaliteit van de interne beheersing verder te versterken

Onze overall conclusie is dat de interne beheersing van uw gemeente in de basis op orde is in het kader van de controle van de jaarrekening. Het belangrijkste aandachtspunt dat wij aan u in voorgaande jaren hebben meegegeven is het opvolgen van de IT-bevindingen, omdat dit van belang is een volgende stap te kunnen zetten in de doorontwikkeling van de kwaliteit van de interne beheersing. Wij hebben vastgesteld dat in 2018 in DOWR-I verband wederom verbeterstappen zijn gezet om de algemene IT-beheersmaatregelen verder te waarborgen.

Memoriaalboekingen

Memoriaalboekingen zijn (correctie)boekingen die niet via de reguliere boekingsgang plaatsvinden. Deze boekingen zijn hierdoor in opzet meer risicovol en daarom besteden wij bij onze controle extra aandacht aan deze boekingen.

Wij hebben vastgesteld dat deze functiescheiding niet wordt afgedwongen binnen de financiële administratie waardoor het theoretisch mogelijk is dat één medewerker zowel een memoriaalboeking aanmaakt als doorboekt.

Als gevolg hiervan heeft u in 2018 hieraan opvolging gegeven door zichtbaar te analyseren welke memoriaalboekingen zijn aangemaakt en geboekt door dezelfde medewerker. Hierbij is door de gemeente geconcludeerd dat dit boekingen betreffen waarmee enkel de sub-administraties zoals de salarissen en uitkeringen worden geboekt. Deze boekingen hebben geen subjectieve karakter en kennen derhalve een laag risicoprofiel op een afwijking van materieel belang.

Aanbestedingen:

In voorgaande jaren hebben wij u geadviseerd om in het proces van inkoop en aanbestedingen adequate preventieve interne beheersmaatregelen op te nemen in plaats van uitsluitend achteraf een controle uit te (laten) voeren op een juiste naleving van de interne en externe aanbestedingsrichtlijnen. Tijdens onze interim-controle 2018 hebben wij vastgesteld dat hieraan in een aantal opzichten invulling aan is gegeven, bijvoorbeeld door het verder centraliseren van de aanwezige contracten. Daarnaast besteed u aandacht aan het bewustzijn bij de budgethouders van het belang van de Europese aanbestedingsregels. Tegelijkertijd stellen wij vast dat de contracten worden vastgelegd in een zaakstelsel en dat er nog geen sprake is van een contractenregister die een signalerende functie heeft van contracten die bijna aflopen.

Wij adviseren u verdere preventieve beheersmaatregelen te implementeren waardoor gewaarborgd wordt dat inkopen rechtmatig worden aanbesteed

Vennootschapsbelastingplicht

Vanaf 2016 zijn gemeenten onder voorwaarden belastingplichtig voor de vennootschapsbelasting (Vpb). De vermogensbestanddelen die uw gemeente aan de Vpb-plichtige activiteiten toerekent en de fiscale waardering daarvan, hebben uiteraard invloed op de te verantwoorden fiscale winsten en daarmee de Vpb-last over 2016 en toekomstige jaren.

Wij hebben de Vpb in onze accountantscontrole betrokken rekening houdend met de materialiteit van de gemeente als geheel.

Naar aanleiding van onze werkzaamheden concluderen wij dat de verwachting van uw gemeente dat over het jaar 2018 geen vennootschapsbelasting betaald moet worden voldoende is onderbouwd.

Betrouwbaarheid en continuïteit van de automatiseringsomgeving verdient de nodige aandacht

Onze jaarrekeningcontrole is gericht op het geven van een oordeel over de jaarrekening zelf en is niet primair gericht op het doen van uitspraken over de betrouwbaarheid en de continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking als geheel of van onderdelen daarvan. Onze bevindingen gaan over de onderdelen die wij onderzocht hebben in het kader van de jaarrekening, wat wil zeggen dat wij geen volledigheid pretenderen.

De IT-omgeving en een adequate opzet en werking daarvan nemen een steeds dominantere plaats in binnen uw organisatie voor een betrouwbare geautomatiseerde gegevensverwerking. Daarmee krijgt de IT ook een dominantere positie in onze controleaanpak en -uitvoering.

Uw IT-omgeving is belegd in DOWR-I verband. In het kader van de jaarrekeningcontrole 2018 van de gemeente Deventer hebben wij een geactualiseerde IT-audit uitgevoerd in DOWR-I verband. Wij hebben een inventarisatie uitgevoerd van de algemene IT-beheersmaatregelen (General IT Controls) voor de deelgebieden informatiebeveiliging en wijzigingsbeheer voor de financiële administratie (SAP) en de uitkeringenadministratie (GWS4ALL). Onze scope is beperkt geweest tot het vaststellen van opzet en bestaan van de beheersmaatregelen die relevant zijn in het kader van de controle van de jaarrekening van de gemeente Deventer.

Vanuit besprekingen en informatiedocumenten hebben wij de observatie dat de medewerkers van DOWR-I zich meer dan bewust zijn van de urgentie de beheersing van de IT-systemen verder te versterken. In 2018 is een (behoorlijk) aantal beheersmaatregelen in gang gezet die in een aantal gevallen nog geïmplementeerd moeten worden. Een voorbeeld hiervan is het implementeren van een monitoringsysteem (Big Brother) op hoge rechten accounts.

Onze bevindingen op het gebied van informatiebeveiliging en wijzigingsbeheer resulteren erin dat wij voor onze jaarrekeningcontrole 2018 géén gebruik (hebben) kunnen maken van de door uw gemeente getroffen geautomatiseerde beheersingsmaatregelen in applicaties, omdat die direct afhankelijk zijn van de betrouwbare en continue werking van de IT-omgeving. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om de maatregelen die zijn opgenomen in de digitale workflow inkoopfacturen.

Om achteraf voldoende zekerheid te krijgen over de betrouwbare en rechtmatige verwerking van de inkoopfacturen hebben wij aanvullende gegevensgerichte controlewerkzaamheden uitgevoerd. Hieruit volgen geen bijzonderheden.

Overeenkomstig artikel 2:393, lid 4 van het Burgerlijk Wetboek zijn wij verplicht om onze bevindingen te rapporteren met betrekking tot de betrouwbaarheid en continuïteit van uw geautomatiseerde gegevensverwerking. Onze controle heeft geen aangelegenheden geïdentificeerd die op dit gebied aan u gerapporteerd moeten worden, anders dan de waarnemingen zoals hierboven besproken.

Overige aangelegenheden

Overige aangelegenheden

In dit onderdeel geven wij een samenvatting van overige aangelegenheden en bepaalde vereiste communicaties.

Onze communicatie met het management

Bevestigingen van het management

Wij hebben bij het management ter confirmatie een aantal schriftelijke bevestigingen opgevraagd aangaande zijn verantwoordelijkheden inzake de financiële verslaggeving.

Daarnaast hebben wij van het college van burgemeester en wethouders van de gemeente Deventer een ondertekende schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen.

Geen meningsverschil met het management of beperking in reikwijdte van de controle

Er zijn geen meningsverschillen met het management geweest en er waren geen beperkingen bij de uitvoering van onze controle. Naar onze mening is ons bij de uitvoering van onze controleopdracht door het management en de medewerkers van de gemeente de volledige medewerking verleend en hebben wij volledige toegang tot de benodigde informatie gehad.

Bijlagen

Bijlage A1 – Niet-gecorrigeerde controleverschillen

In de onderstaande tabel is een overzicht opgenomen van niet-gecorrigeerde controleverschillen boven de rapportagedrempel van € 421.000.

Aard van de controleverschillen	Rechtmatigheid	Getrouwheid
Effect niet-gecorrigeerde controleverschillen voorgaande periode	N.v.t.	N.v.t.
Effect niet-gecorrigeerde controleverschillen huidige periode	€ 427.000	€ 427.000
Rechtmatigheidsfout is tevens getrouwheidsfout	N.v.t.	N.v.t.
Rechtmatigheidsfout is per saldo ook een getrouwheidsfout	N.v.t.	N.v.t.
(Sub)totaal getrouwheidsfouten	€ 427.000	€ 427.000
Extra absolute waarde rechtmatigheidsfouten	N.v.t.	
Extra foutieve financiële beheershandelingen zonder direct financieel effect vanuit externe regels (EU-aanbesteding/Fido/etc.)	€ 989.000	
Extra foutieve financiële beheershandelingen zonder direct financieel effect vanuit interne regels (gedoogbeleid)	N.v.t.	
Overige rechtmatigheidsfouten	N.v.t.	
Totaal rechtmatigheidsfouten	€ 1.416.000	

* In het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), de Kadernota Rechtmatigheid 2018 en het controleprotocol inclusief normenkader 2018 is het kader voor de controle op de financiële rechtmatigheid opgenomen.

Bijlage A2 – Onzekerheden in de controle

In de onderstaande tabel is een overzicht opgenomen van onzekerheden in de controle boven de rapportagedrempel van € 421.000.

Aard van de onzekerheden	Rechtmatigheid	Getrouwheid
Onzekerheid PGB-bestedingen (SVB) en ZIN	€ 10.300.000	€ 10.300.000
(Sub)totaal onzekerheden in de getrouwheidscontrole	€ 10.300.000	€ 10.300.000
Extra absolute waarde onzekerheden rechtmatigheid	N.v.t.	
Extra financiële beheershandelingen met een onzeker direct financieel effect vanuit externe regels (EU-aanbesteding/Fido/etc.)	N.v.t.	
Extra financiële beheershandelingen met een onzeker direct financieel effect vanuit interne regels (gedoogbeleid)	N.v.t.	
Overige onzekerheden inzake rechtmatigheid	N.v.t.	
Totaal onzekerheden in de rechtmatigheidscontrole	€ 10.300.000	

* In het Besluit accountantscontrole decentrale overheden (Bado), de Kadernota Rechtmatigheid 2018 en het controleprotocol inclusief normenkader 2018 is het kader voor de controle op de financiële rechtmatigheid opgenomen.

Wij hebben van het college een schriftelijke bevestiging bij de jaarrekening ontvangen, waarin het college het bovenstaande heeft bevestigd. Dit houdt in dat eventuele niet-geconstateerde en daardoor niet-gecorrigeerde afwijkingen, zowel individueel als in totaal, in het kader van de jaarrekening niet materieel zijn. Het college heeft tevens bevestigd geen kennis te hebben van andere niet-gecorrigeerde afwijkingen.

Bijlage A3 – Tekortkomingen in de toelichtingen

Onze controlestandaarden vereisen dat wij afwijkingen van materieel belang in de toelichting signaleren, om de gemeenteraad in staat te stellen een inschatting te maken van de gevolgen daarvan voor de jaarrekening.

De tabel hierna bevat een weergave van die onderwerpen uit de toelichting waarvan wij denken dat de gemeenteraad deze nader dient te beoordelen.

Toelichting	Bron van de toelichtingvereiste	Kwantitatieve of kwalitatieve overwegingen
Niet van toepassing	N.v.t.	N.v.t.

Bijlage B – Bevindingen controle SiSa-bijlage 2018

Op grond van het Besluit accountantscontrole decentrale overheden, artikel 5, lid 4, rapporteren wij in dit accountantsverslag over de fouten en onzekerheden van de specifieke uitkeringen die onder SiSa vallen. Per regeling wordt in een tabel aangegeven of, en zo ja welke financiële fouten of onzekerheden zijn geconstateerd.

Bevindingen controle SiSa-bijlage		Fout of onzekerheid	Financiële omvang	Toelichting
OCW D9	Onderwijsachterstandenbeleid 2011-2018 (OAB)	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
SZW G2	Gebundelde uitkering op grond van artikel 69 Participatiewet – gemeentedeel 2018	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
SZW G3	Besluit bijstandsverlening zelfstandigen 2004 (exclusief levensonderhoud beginnende zelfstandigen) – gemeentedeel 2018	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
I&M E3	Subsidieregeling sanering verkeerslawaaï	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
I&M E27B	Brede doeluitkering verkeer en vervoer SiSa tussen medeoverheden	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
VWS H1	Ministeriële regeling heroïnebehandeling	N.v.t.	€ 0	N.v.t.
Totaal			€ 0	

Bijlage C – Onafhankelijkheidsbevestiging

Wij zijn onafhankelijk van de gemeente Deventer

Bevestiging onafhankelijkheid

De voorschriften in het kader van onafhankelijkheid zijn binnen de Koninklijke Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants (de NBA) opgenomen in de "Verordening inzake Onafhankelijkheid (ViO)" en vormen een belangrijk onderdeel van het 'normenkader' waaraan een accountant moet voldoen. De naleving van de ViO is binnen de organisatie van Deloitte ingebed.

Wij bevestigen dat onze onafhankelijke positie ten opzichte van de gemeente Deventer in overeenstemming met de Nederlandse wettelijke en beroepsvoorschriften is gewaarborgd. Wij zijn van mening dat onze objectiviteit gedurende het afgelopen jaar niet is aangetast.

Stelsel van waarborgen om onze onafhankelijke positie te waarborgen

Deloitte beschikt over een stelsel van maatregelen om haar onafhankelijke positie bij controlecliënten te waarborgen. Dit stelsel van maatregelen is een integraal onderdeel van de bestuurlijke organisatie en van het voor de gehele organisatie van toepassing zijnde stelsel van kwaliteitsbeheersingsmaatregelen.

Bijgaande niet-limitatieve opsomming geeft u een indruk van de maatregelen die bijdragen aan het waarborgen van onze onafhankelijke positie:

- Schriftelijke onafhankelijkheidsbepalingen waarin alle bestaande onafhankelijkheidsvereisten en de risico's ten aanzien van de bedreiging van de onafhankelijkheid en de daaraan gerelateerde waarborgen zijn verwerkt.
- Procedures voor tijdige bekendmaking van de voorschriften en de daarin aangebrachte wijzigingen aan alle gevolmachtigden en werknemers bij Deloitte.

- Procedures voor de organisatie van periodieke trainingen inzake de toepassing van de onafhankelijkheidsvoorschriften.
- Procedures die erop gericht zijn dat onze gevolmachtigden en werknemers in specifieke casussen en omstandigheden de onafhankelijkheidsvoorschriften naleven.
- De benoeming van professionals op seniorniveau die verantwoordelijk zijn voor het continu actualiseren van de procedures en voorschriften, de tijdige bekendmaking ervan en het adequaat functioneren van het gehele stelsel van waarborgen.
- Procedures voor een schriftelijke rapportage per controlecliënt waarin is vastgelegd of sprake is van omstandigheden die de onafhankelijkheid van de accountant die de controleopdracht uitvoert bedreigen, op welke wijze met potentiële bedreigingen is omgegaan en, indien er bedreigingen zijn gesignaleerd, welke maatregelen dan zijn genomen om deze bedreigingen voor de onafhankelijkheid weg te nemen. De vastlegging van deze beoordeling, inclusief een gemotiveerde conclusie (de zogenoemde 'onafhankelijkheids-evaluatie'), wordt in het dossier opgenomen.
- Procedures die vereisen dat een daartoe geëigende afdeling binnen Deloitte wordt geconsulteerd, als sprake is van een mogelijke aantasting van de onafhankelijkheid in relatie tot een specifieke cliënt. Indien de bestuursstructuur van de controlecliënt voorziet in een gemeenteraad of rekening-commissie, overwegen wij ook een van deze beide instanties te raadplegen.
- Procedures voor het interne toezicht in relatie tot de toetsing en bewaking van de naleving van de onafhankelijkheidsvoorschriften.

De opzet en werking van ons stelsel van maatregelen worden periodiek door de externe toezichthouder getoetst.

Interne roulatie

Een te grote mate van vertrouwdheid of vertrouwen kan een bedreiging vormen voor de onafhankelijkheid van de accountant wanneer bepaalde leden van het controleteam geregeld en voor lange tijd aan de wettelijke controle van een controlecliënt meewerken.

Wij beoordelen de bedreiging voor de onafhankelijkheid die kan voortvloeien uit de langdurige betrokkenheid van andere leden van het controleteam bij de controleopdracht. Waar nodig nemen wij maatregelen om deze bedreiging weg te nemen.

Persoonlijke, zakelijke of financiële relaties met de gemeente Deventer

Wij hebben een evaluatie gemaakt van persoonlijke, zakelijke en financiële relaties tussen Deloitte, haar gevolmachtigden en haar medewerkers en de gemeente die van invloed kunnen zijn op onze onafhankelijkheid. Bij deze evaluatie zijn ons geen zaken gebleken die aan u gerapporteerd dienen te worden.

Geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid

De Nederlandse onafhankelijkheidsregels vereisen dat de eindverantwoordelijke accountant de met governance belaste organen informeert over geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid die Deloitte, een bestuurder of interne toezichthouder van Deloitte of een lid van het controleteam heeft ontvangen van of verstrekt aan de gemeente of een bij de gemeente betrokken persoon. Hierbij is een drempel van € 100 opgenomen in de regels.

Wij hebben geen geschenken en persoonlijke uitingen van gastvrijheid die een (geschatte) waarde van meer dan € 100 hebben ontvangen of verstrekt en zijn daarom van mening dat er geen sprake is van een bedreiging voor de onafhankelijke uitvoering van de controleopdracht.

Deloitte refers to one or more of Deloitte Touche Tohmatsu Limited (“DTTL”), its global network of member firms, and their related entities. DTTL (also referred to as “Deloitte Global”) and each of its member firms are legally separate and independent entities. DTTL does not provide services to clients. Please see www.deloitte.nl/about to learn more.

Deloitte is a leading global provider of audit and assurance, consulting, financial advisory, risk advisory, tax and related services. Our network of member firms in more than 150 countries and territories serves four out of five Fortune Global 500® companies. Learn how Deloitte’s approximately 264,000 people make an impact that matters at www.deloitte.nl.

This communication contains general information only, and none of Deloitte Touche Tohmatsu Limited, its member firms or their related entities (collectively, the “Deloitte network”) is, by means of this communication, rendering professional advice or services. Before making any decision or taking any action that may affect your finances or your business, you should consult a qualified professional adviser. No entity in the Deloitte network shall be responsible for any loss whatsoever sustained by any person who relies on this communication.